

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Борис Димитров Парашкевов за дисертационния труд на Искра Манолова Добрева, докторантка към Катедрата по Испанистика и португалистика към ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“ в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Романски езици – Историческа граматика на испанския език)

Настоящото становище е изготвено съгласно заповед № РД 38-433 от 22.06.2016 г. на Ректора на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ и в съответствие с решението от първото заседание на научното жури, съставено по силата на същата заповед. Задачата на становището е да даде оценка за дисертацията на докторантката на тема „Панбалкански заемки в сефарадския език (морфосинтактични структури)“. Докторантката е родена през 1974 г., през 1996-2001 г. е следвала в Софийския университет специалност „Испанистика“, а в период 2011-2015 г. е била редовна докторантка към Катедрата по испанистика и португалистика в СУ.

Дисертацията в обем от 380 комп. стр. е изготвена под научното ръководство на проф. д-р Иван Вълчев Кънчев и доц. д-р Недялка Спасова Георгиева. Състои се от две части с 28 педантично разчленени глави и 6 таблици и схеми. Предварителното ѝ обсъждане беше проведено на 1 юни 2016 г. Мотивът да се извърши изследване по посочената тема се обосновава с обстоятелството, че липсва яснота относно балканските морфосинтактични структури в испаноеврейския език, наричан в дисертацията джудезмо. Провеждането на подобно изследване е наложило докторантката да се запознае както с развоя на визираните структури в балканските езици, така и с равнището на тяхното проучване в балканоеврейския. Предпоставка за това е посочената солидна библиографска справка от над 300 заглавия.

Преди оценката за работата ще си позволя няколко уводни думи за съпоставими аналози на балканоеврейската общност. Предизвикани по различни причини компактни миграции като тази на сефарадските евреи са имали различни етнокултурни и лингвистични последици. След XVII в. опростеният език на бурите (холандски селяни) в Южна Африка се обособява като дъщерен език на нидерландския и под името африканс от 1925 г. е признат за официален език, говорен от африканерите (потомци на бурите) в ЮАР наред с английския. Така наречените а̀миши, немскоезични преселници от Елзас, Пфалц, Лотарингия и Люксембург в щата Пенсилвания, пазят от XVIII в. своя анахроничен бит (не ползват електричество и двигатели с вътрешно горене) и сектантската си протестантска религия, но при референдума за официален език на САЩ добили 50-процента от гласовете в Пенсилвания в полза на немския език. В областта Банат българските преселници, избягали през XVIII в. от османското владичество в

България, са запазили своеобразния си български език и обичаи независимо от хегемонията на немския и унгарския в рамките на Австро-Унгария, така че и днес творят на него въпреки силното влияние на книжовния румънски език.

Подобно на амишите и банатските българи езиците на иберийските евреи (сефардим) и на германските евреи (ашкеназим) са се оформили в резултат на вековната чуждоезикова среда на втората си родина и носят съответно чертите на архаичен испански (шпаньолски, джудезмо) и регионален немски (идиш – модификация на нем. *jüdisch*, тоест еврейски/юдейски), запазвайки статуса им на средство за „собствена“ употреба за разлика от обществено значимия иврит в Израел. Сефарадите, пристигнали през XVI в. на Балканския полуостров, попадат в нова среда, общото в която са чертите на т. нар. балкански езиков съюз, състоящ се от неблизкородствени езици. Докторантката прегледно е представила разнобоия във вижданията относно този езиков феномен, ненужно обаче възпроизвежда дословно използваното от Фридман в английски контекст означение *балкански шпрахбунд* (стр. 46 сл.).

В увода към част I на дисертацията „Джудезмо – балканска испаноеврейска езикова разновидност“ се формулира основната теза, че различни староиспански структури, които изчезват в съвременния нормативен испански език, при влизане в контакт с други езици и при наличие на билингвизъм, се появяват в източноевропейската езикова разновидност благодарение на въздействието на балканския ареален контакт. Ето защо авторката си поставя за цел да проследи възобновяването и реактивизирането на употребата на тези старинни испански морфосинтактични структури в джудезмо като резултат от тяхното балканско ареално наличие и разпространение. За нейното постигане в автореферата експлицитно са формулирани четири задачи (стр. 5). В изследването в диахронен план е приложен историкосъпоставителният метод, а в балканска перспектива – типологично-ареалният подход. В първа глава освен общите бележки към дисертацията (цел, предмет, структура) са представени данни за испаноеврейския език и еврейските езикови разновидности, за джудезмо в Балканския езиков съюз, за джудезмо като испаноеврейска езикова разновидност с балканска прагматика, за подбора на корпусния материал.

Същността на изследването е съсредоточена в част втора „Морфосинтактични балканизми в джудезмо“. В 26 глави с многобройни подточки се анализират измененията в граматическия род, деривативната морфология (включваща словообразователни модели като общобалканския турски суфикс *-джия*), аналитично степенуване, изменение в съгласуването на времената и т. н. Особено внимание е отредено например на аналитичния инфинитив в балканските езици и джудезмо. Авторката се присъединява към схващането, че инфинитивът не изчезва, а се замества с подчинена конструкция. В края на всяка глава в стегнат вид се представят частични изводи, а глава 28 изцяло е посветена на постигнатите от докторантката в

съпоставка с постиженията и мненията на други изследователи резултати, констатации, изводи и обобщения.

В автореферата, който е съобразен с изискванията, се резюмира съдържанието на всяка отделна глава. Като цяло представената от докторантката дисертация способства за придобиването на по-многогранен поглед, както и на по-реалистична и по-детайлна представа за развитието на джудезмо в балканска ареална среда. Това между другото се изтъква в седемте формулирани в автореферата приносни момента (27 сл.). Там са посочени и осем публикации по темата, които под формата на доклади са били изнесени на различни форуми и впоследствие са издадени в един или друг вид. Положителен момент накрая е набелязването на задачи за решаване в по-нататъшни изследвания. Освен морфосинтактични проблеми се споменават фонологията и особено речниковия състав. Макар и навярно обект на различни изследвания, той винаги е бил отражение на времето. Интересно би било да се установи кои области на лексиката са най-податливи на промяна. Доколко – за разлика на иберороманския испански – в джудезмо се пазят архаизми и до каква степен той е наситен примерно с общите за балканските езици турцизми. Дори да са спорадични случаите на обратна лексикална миграция, любопитно е да се покаже има ли заемки от джудезмо, каквато може би е дилемата с нарицателното *maca* в балканския ареал – според Александър Ничев сефарадска заемка от *mesa*, а според Александру Чорънеску *masă/ mese* – румънски латинизъм, проникнал в български и турски (срв. двете етимологични хипотези в Българския етимологичен речник). С оглед липсата на единен център или центрове, добре би било в крайна сметка да се прецизира доколко джудезмо, говорен в балкански страни с известни общности в езика, но все пак с различни езикови системи, е своеобразна абстракция от различни локални реализации, неподлежащи на координиране и нормиране.

Обобщавайки впечатленията си от дисертационния труд, смятам, че докторантката добросъвестно е изпълнила поставената ѝ съвсем нетривиална задача. Надявам се това изследване да не остане първо и последно в научната ѝ кариера, поради което убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на Искра Манолова Добрева образователната и научна степен „доктор“ по 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Романски езици – Историческа граматика на испанския език).

София, август 2016 г.

(проф. д-р Борис Парашкевов)